

Palackého „Psaní do Frankfurtu“ aneb o zrození národa

Ondřej Matějka

1 | Úvod

Jaro národů – tak se často říká roku 1848. Oprávněně, neboť v tomto roce se národy definitivně staly důležitými politickými aktéry. Některé národy v tuto dobu také poprvé vystoupily na mezinárodní scéně, mezi nimi i Češi. Psaní Františka Palackého organizátorům Frankfurtského parlamentu je možné označit za okamžik, kdy se novodobý český národ stal vůbec pro okolní svět viditelným. Palacký se zdráhá do Frankfurtu jet, protože mělo jít o německý parlament. Zároveň v tomto dopise velmi jasně formuluje – v novém politickém kontextu, tedy v Evropě národů – vizi Rakouska jako mnohonárodnostního státu, který má malým národům zajistit ochranu před Ruskem. Je třeba dodat, že rakouská monarchie nakonec v roce 1918 zanikla mimo jiné kvůli národnostním konfliktům. To však nemusí znamenat, že by Palackého myšlenky byly zcela chybné, jak poté jednoznačně ukazuje historie 20. století. Z určitého úhlu pohledu je možné se ptát, zda-li v podobě Evropské unie nežije Palackého idea dál.

2 | Plán výuky

Trvání	jedna až dvě výukové jednotky
Cílová skupina	dějepis pro střední školy
Vztah k RVP	RVP G - Dějepis: OV Žák vysvětlí emancipační hnutí národů i jednotlivých společenských vrstev; vymezí místo utváření českého novodobého národa v tomto procesu, včetně jeho specifických rysů.
Výukové cíle	<ul style="list-style-type: none"> Žáci popisují pojem národa a určí jeho hlavní znaky. Žáci vyjmenují události roku 1848 a jejich význam pro českou společnost. Žáci popisují postavení rakouské monarchie v podání Františka Palackého.

Kompetence	Žák respektuje různorodost hodnot, názorů, postojů a schopností ostatních lidí.
Metody	analýza textu, rešerše, diskuse
Materiály	Informační fáze: části dopisu Františka Palackého Frankfurtskému parlamentu z roku 1848 s otázkami (M 1), prameny pro vyhledávání informací na zodpovězení jednotlivých otázek (M 2)
Průběh hodiny	<p>Úvod: Žáci odpovídají na otázky: Jaké národnosti znáš ze svého bezprostředního okolí? Odkdy podle tebe národy existují?</p> <p>Informační fáze: Žáci se rozdělí do čtyř skupin. Každá skupina dostane jeden úryvek z dopisu Františka Palackého (část A až část D). Ve skupině žáci zodpoví otázky k danému úryvku, i za pomoci níže uvedených pramenů, příp. učebnice.</p> <p>Metoda „galerie“: Skupiny po čtyřech žácích odpoví za pomoci rešerše otázky k jednotlivým částem textu (A, B, C a D) a výsledky zaznamenají na plakáty, které zůstanou po ukončení práce ležet na stolech. Jeden žák zůstane u vlastního stolu, ostatní se rozdělí k ostatním stolům a vytvoří nové, smíchané skupinky. Žáci, kteří jsou u svých plakátů, představí ostatním výsledky (cca 3 – 5 minut), potom mohou ostatní klást otázky. Na signál se skupiny posunou k dalšímu stolu. Žáci, kteří jsou nyní u vlastního stolu, představí výsledky. Procházka galerií pokračuje, když se všichni seznámili se všemi čtyřmi hledisky.</p> <p>Fáze prohloubení a reflexe – ve společné diskusi zaujměte stanovisko k následujícím otázkám:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▮ Co by asi řekli tehdejší němečtí občané Čech a Rakouska ke stanovisku Františka Palackého? ▮ Do jaké míry lze dnes tvrdit, že byla rakouská monarchie jako mnohonárodnostní stát podobnou ochranou pro menší střeoevropské národy proti nebezpečí z „Východu“ jako dnešní Evropská unie? ▮ Případně je možné použít toto zadání: ▮ Promysli, jestli je nějaká paralela mezi rakouskou monarchií jako mnohonárodnostním státem a Evropskou unií.

→ M 1

Úryvky z dopisu Františka Palackého z roku 1848 adresovanému Frankfurtskému parlamentu

ČÁST A

Dopis dne 6. dubna l. t., kterýmtžto jste mi, vysoce vážení pánové! prokázali čest, že jste mne pozvali do Frankfurtu, abych byl oučasten jednání Vašich, hlavně směřujících k tomu, aby co nejrychleji svolán byl německý parlament, - nyní právě mne poštou došel. S radostným překvapením shledal jsem v tom plné a platné svědectví důvěry, kterou nejznamenitější mužové říše německé ve smýšlení mé pokládati nepřestávají: ...

Na pozvání Vaše, pánové! nemohu ani sám osobou svou přijíti, ani na místě svém odeslati jiného „bezpečného vlastence.“ Dovolte, abych Vám nyní, co možné, krátce přednesl své toho důvody.

Otázky k části A

1. Kdo a proč pozval Františka Palackého?
2. Proč asi dostal pozvánku právě František Palacký?
3. Jakým tónem píše Palacký svoji odpověď?

ČÁST B

Účel Vašeho shromáždění jest, na místo dosavadního svazku knížat postaviti svazek německého národu, národ německý uvéstí ve skutečnou jednotu, utužiti cit německé národnosti a tímto způsobem rozmnožiti moc a sílu říše německé. Jakkoli ctím toto snažení i pocit, na kterémžto se zakládá, a právě proto, že je ctím, nemohu nikterak účastniti se v něm. Já nejsem Němec, aspoň se jím býti necítím, - a za pouhého potakače, nemajícího ani mínění ani vůle, nechtěli jste mne zajisté k sobě povolati; pročez musil bych ve Frankfurtě buď city své zapírati a se přetvařovati, anebo, kdyžby k totu přišlo, hlasitě odporovati. K prvnímu jsem příliš upřímný a prostomluvný, ke druhému pak nejsem dosti drzý a bezohledný; nemohu totiž sobě toho připustiti k srdci, abych protivnými zvuky rušil souhlas a svornost, kterouž pokládám za utěšenou i žádoucí netoliko ve svém vlastním domě, ale i u souseda.

Jsem Čech rodu slovanského, i se vším tím nemnohým, co mám i co mohu, oddal sem se zcela i na vždy ve službu svému národu. Tento národ malý sice jest, ale od jakživa zvláštní a sám o sobě stávající;

Otázky k části B:

1. Vysvětli rozdíl mezi „svazkem národů“ a „svazkem knížat“. Byla revoluce v roce 1848 úspěšná z hlediska toho, že namísto „svazku knížat“ vznikl „svazek národů“?
2. Co znamená „Čech rodu slovanského“? Existuje či existoval také „Čech rodu germánského“?

ČÁST C

Druhá příčina, která mi brání, porad Vašich býti oučasten, jest, že podlé všeho toho, co posud o záměrech i úmyslech Vašich veřejně se prohlásilo, nevyhnutelně směřovati chcete i budete k tomu, abyste navždy zemdlili, ba nemožným učinili Rakousko co říši samostatnou, říši, jejížto zachování, celost i upevnění jest a býti musí věcí velikou i důležitou netoliko národu mého, ale celé Evropy, ano lidskosti a vzdělanosti samé. Popřejte mně i také v tom krátkého a přívětivého sluchu...

Víte, že na jihovýchodní straně Evropy, podél hranic říše ruské, přebývají národové mnozí, původem, jazykem, dějinami a mravem znamenitě rozdílní, - Slované, Valaši, Maďaři a Němci, o Řecích, Turcích a Škipetařích ani nemluví, - z nichžto žádný sám o sobě není dosti mocen, aby přemocnému sousedu svému na východě odporovati mohl s prospěchem po vše budoucí časy; totoť mohou jen tehdaž, když je svazek ouzký a pevný bude spojovati všechny v jedno. Pravá životní žíla tohoto potřebného svazku národů jest Dunaj; oustřední jeho moc nesmí se od řeky této nikdy daleko uchylovati, má-li skutečně vůbec platna býti a zůstat. Zajisté, kdyby státu Rakouského nebylo již od dávna, musili bychom v interessu Evropy, ba humanity samé přičiniti se co nejdříve, aby se utvořil...

Otázky k části C:

1. Proč spatřuje Palacký v Rusku nebezpečí pro malé národy v jihovýchodní Evropě? Co představovalo konkrétní ohrožení?
2. Vysvětli vlastními slovy, proč má podle Palackého zůstat zachováno Rakousko jako samostatná říše?

Teil D

Konečně pak, abych zavřel obšírné, avšak jen běžně prohozené slovo své, musím převědčení své krátce v ten smysl vyjeviti, že kdo žádá, aby Rakousy (a spolu s nimi i Čechy) připojily se národně k říši německé, požaduje od nich samovraždu, což nemá nižádného morálního ani politického smyslu; naopak ale že žádost, aby se Německo připojilo k říši Rakouské, totiž aby k státu Rakouskému pod výše dotčenými výminkami přistoupilo, má mnohem důvodnější smysl. Pakli však ani toto není po národním pocitu a smýšlení německém, nezbyvá nic, než aby obě mocnosti, říše Rakouská i Německá, vedle sebe rovnoprávně se ustrojily, svůj dosavadní svazek aby proměnily ve věčný spolek k obraně i ke vzdoře, a bude-li v tom jich obapolný zemský prospěch, aby třeba také zřídily mezi sebou jednotu celní. Ke všem prostředkům, kteří samostatnosti, celosti i vyvinování se moci říše Rakouské, zvláště k východu, nejsou nebezpečni, chci každého času rád podati pomocné ruky své.

Přijměte, pánové! výjev upřímné úcty i oddanosti mé.

V Praze dne 11. dubna 1848.

František Palacký

Dopis citován podle:

https://cs.wikisource.org/wiki/Psan%C3%AD_ze_dne_11._dubna_1848_do_Frankfurtu (cit. 29.09.2019)

Otázky k části D:

1. Proč by bylo připojení Rakouska k Německu sebevražda pro malé národy v rakouské monarchii?
2. Bylo podle Palackého zachování Rakouska i v zájmu německého obyvatelstva Rakouska nebo to byl jen zájem neněmeckých skupin?

→ M 2

Revoluce 1848 a národy českých zemí

Již v revolučních letech 1848 a 1849 vypluly na povrch všechny podstatné politické otázky 19. století. Jádrem všech problémů se stala účast občanů na utváření politiky státu. Na pořad dne se dostalo založení německého i italského národního státu a současně otázka slučitelnosti vzniku těchto nových států s demokratizovaným habsburským mnohonárodnostním státem. Výbušnosti však revoluce nabyla i v důsledku neřešených sociálních otázek rodící se průmyslové společnosti. Za pomoci ruského cara se nakonec na další desetiletí prosadily konzervativní síly.

Revoluční smýšlení se již od poloviny února 1848 projevovalo občanskou neposlušností vůči nařízením státních institucí a debatami ve stavovských shromážděních. Delegation dolnorakouského zemského sněmu, podporovaná početným davem, dosáhla u dvora dne 13. března 1848 propuštění kancléře Metternicha a o dva dny později také slibu císaře Ferdinanda, že zavede ústavu a zruší cenzuru. Ústupek však byl draze vykoupen, neboť ve Vídni granátníci zastřelili třicet demonstrantů. Takzvaná Pillersdorfova či dubnová ústava, platná od 25. dubna v západní polovici říše, spočívala na principu dělby moci mezi zastoupením lidu a monarchickou exekutivou; panovníkovi ovšem vůči parlamentu náleželo právo veta. Po dalším vzplanutí revoluce vláda 15. května akceptovala volby do rakouského ústavodárného říšského sněmu, který měl vypracovat novou ústavu založenou na všeobecném a rovném volebním právu pro muže. První zasedání rakouského říšského sněmu zahájil ve Vídni 22. července 1848 císařův bratr, arcivévoda Jan.

Čechy šly ovšem svou vlastní cestou. Češi a Němci požadovali na hojně navštíveném shromáždění 11. března ve Svatováclavských lázních na Novém Městě pražském obnovení svazku zemí Koruny české, tedy včetně Moravy a Slezska, se společným sněmem, nadto i úplné zrovnoprávnění obou národností ve školách a na úřadech. K trvalému Svatováclavskému výboru, tvořeném zpočátku hlavně mládeží a studenty, se posléze připojil i český historik František Palacký, pražský německý filozof Bernhard Bolzano i ekonomicky aktivní měšťané obou národností.

Počáteční svornost obou národností vztažená ke společně obývaným Čechám však vzala velice záhy za své brizancí národních hnutí, založených na etnicitě a jazyku. Konflikt byl vyvolán celoněmeckým hnutím za vznik německého národního státu, které pro demokratické Německo uplatňovalo nárok na zahrnutí všech zemí patřících dosud k Německému spolku, tedy i na české země – bez ohledu na českou národnost, kterou považovali za odumírající historický relikt (podobně jako třeba Korsičany nebo Katalánce). O rychlý konec česko-německé spolupráce se však přičinila také výzva českého novináře Karla Havlíčka Borovského, aby byly v Praze odstraňovány německé nápisy a aby české země vystoupily z Německého spolku. Čeští Němci stejně jako Němci z alpských zemí naopak celoněmeckou výzvu přijali za svou a volili své zástupce jak do německého ústavodárného shromáždění ve Frankfurtu, tak i do rakouského říšského sněmu ve Vídni. Od tohoto okamžiku tak rakouští Němci participovali – vlastně až do roku 1945 – na dvou

vzájemně si konkurujících procesech utváření národa.

Tuto „austroslavistickou“ vizi demokraticky omlazeného habsburského mnohonárodnostního státu potvrdil od 2. června 1848 v Praze zasedající Slovanský sjezd. Ten však musel být po dalších nepokojích v pražských ulicích přerušen.

Císařský dvůr uprchl z Vídně do moravské Olomouce, a rovněž rakouský říšský sněm byl přeložen do moravské Kroměříže, kde se poslanci s ohledem na prekérní situaci horlivě snažili nalézt národní shodu. A skutečně se dohodli na sladění etnického a teritoriálního principu. V nové konstrukci státu měly nadále existovat historické země, v jejich rámci však měly být vytvořeny etnicky vymezené kraje. Avšak dříve, než mohl říšský sněm o navržené ústavě hlasovat, tak jej mladý císař František Josef I. rozpustil. Příležitost, že habsburské národy budou moci samy svobodně a rovnocenně rozhodovat o podmínkách svého soužití, se pak už nikdy nenaskytla.

Rovněž řešení celoněmecké otázky nebylo již na pořadu dne, protože Německé národní shromáždění ve Frankfurtu nakonec stálo pouze o přijetí habsburských Němců, což by ale z habsburského státu učinilo pouhou monarchovu personální unii – takovéto řešení bylo neúnosné i pro většinu německorakouských poslanců.

Zkráceno podle knihy: Sousedé, Václav Šmidrkal, Ota Konrád, Hildegard Schmoller, Niklas Perzi (Eds.).